

בעינין מחילות כלל ומ"מ דוקא העיר ולא עיצורה, וי"א דצנתנוהו בעיר מותר אף בעיצורה אך נתנוהו בעיצורה אסור בעיר, וי"א דאף נתנוהו בעיצורה מותר בעיר] (והוצאו כסדר חומרתן ומ"ז).

שיטת רבינו אפרים ז"ר י"ח חק (הו' בראצ"ה ס' שפו ובאור זרוע ה"ג ערב שבת ס' ו) דלעולם בעינין מחילות גמורות דמשו רשות היחיד גמורה, ומבואר עוד בדבריו דהיינו בין לענין דינא דהוציא אוהו חוץ לתחום והולכי והוהו לעיר אחרת דמתני', ובין לענין השו"ב בעיר והמניח עירובו, דאם אין העיר מוקפת מחילות כדין רשות היחיד, לא חשיבא כד' אמות, ול"ל אלפים אלא ממקום שציתתו ומקום עירובו, וז"ל (במשנתו השנייה שם) השתא לדברי היבא ששבת בעיר באויר מחילות שיש בה רשות הרבים לא הוי כארבע אמות, כל שכן הבא מחוץ לתחום ששבת לעיר שהיא רשות הרבים דלא הוי כארבע אמות עכ"ל [ויעו"ש דגריס במתני' הולכי והוהו לעיר ו"נתנוהו בדיר וסהר, ופירש דהדא קאמר, וע"כ דעיר לחוד לא מהניא כיון דאינה מוקפת מחילות ובעי דיר וסהר המוקפים מחיצה שבתוך העיר^א].

שיטת התוס' (מו"ז ז"ל וכו' דההרא"ש ותור"פ שם) והרא"ש (ס' י') כרש"י דבעינין עיר המוקפת מחילות, והוסיפו התוס' והרא"ש שם ר"י דבעינין נמי מוקפת לדירה (וכ"פ השו"ע ס' מה ס"ו)^ב, ובפשוטו משמע דלדידהו בעינין מחילות גמורות דמשו רשות היחיד, וכן מבואר ברמב"ן ובר"ן בשיטת רש"י.

ומ"מ כתבו תוס' והרא"ש דהיינו דוקא לענין מי שהוציא אוהו חוץ לתחום, אך בשו"ב בעיר, או נתן עירובו בעיר, חשיבא כד' אמות אף דאינה מוקפת מחילות, והוכיחו כן מכ"ד, וכן מבואר ברמב"ן דאף לשיטת רש"י ודאי דהשו"ב ונתן עירובו אף בעיר שאינה מוקפת מחילות חשיבא כד"א (ויעוין בתוס' ר"ה כג"ז) ויעוין עוד להלן.

שיטת רבינו יואל (הו' בראצ"ה ס' שפו ועוד) דבעינין עיר המוקפת לדירה, אך לא בעינין מחילות דמשו רשות היחיד, אלא אף דהויא כרמלית חשיבא כד"א, ורק במקום מוקף שאינו עיר כדיר וסהר, בעינין מחילות גמורות דמשו רשות היחיד^א [וכן הסכים רבי אפרים מ"ז נ"א (רבנו אפרים ז"ר י"ע ק"ב) תלמידו, הו' במדרכי מכת"י (ס' תק) והעתק בראצ"ה הגדמ"ח].

שיטת הר"ן (בחי' בסוגין) דעיר לא בעיא היקף מחילות כלל [וכן נידד רבינו יואל שם בסוף תשובתו הראשונה] ומ"מ כתב הר"ן דהיינו דוקא העיר עצמה אך לא עיצור העיר, ולא מיבעיא היבא דנתנוהו בעיצור העיר דל"ל אלא ד' אמות, אלא אף היבא דנתנוהו בעיר עצמה, אינו מותר אלא בעיר ולא בעיצור העיר.

שיטת הרמב"ן (בחי' בסוגין) דעיר לא בעיא היקף מחילות^ב, והוסיף עוד דכל היבא דנתנוהו בעיר, אף עיצור העיר חשיב ככלל העיר והוי כד' אמות, ומותר אף בעיצור העיר, אך היבא דנתנוהו בעיצור העיר, מודה הרמב"ן דלא חשיב כעיר, ול"ל אלא ד' אמות [והרמב"ן פי' דהולכי והוהו לעיר ונתנוהו בדיר וסהר דהא קאמר, אלא דפירש דהדיר והסהר מובלעים בעיר, שיוצאין הימנה ונכנסין לתוכה, ואשמועינן דאף דלא נתנוהו בעיר עצמה אלא בדיר וסהר המובלעים בה, כל העיר כד' אמות יעו"ש ויעוין בחי' הר"ן].

שיטת הרי"א^א (בפסקיו ה"א או' ב' וג') דעיר לא בעיא היקף מחילות, ואף עיצור העיר כעיר, אלא דמבואר להדיא בדבריו (שם או' ג') דאף היבא דנתנוהו בעיצור העיר, מותר לילך בכל העיר, דעיצור העיר כעיר לגמרי.

ומלשון הרמב"ם (פכ"ז משבת הי"ג) משמע לכאורה דבעיר לא בעינין כלל היקף מחילות, וכשיטת הרמב"ן והרי"א^א והר"ן, אך לא נתבאר בדבריו דין עיצור העיר, וז"ל אס נתנוהו ברשות היחיד כגון שנתנוהו גוים בדיר וסהר ומערה או בעיר

^א אך רש"י לפנינו ולקמן (מו"ז) גרס "או" נתנוהו בדיר וסהר, וכן יש שפירשו לגירסא דידן נתנוהו ויעוין ברמב"ן ובר"ן (אך מרש"י מו"ז בנראה לכאף דהכי גריס במתני' וכ"ג הריב"ז במתני' ועוד) ויעוין בדק"ס.

^ב בחדירי ושי הר"ן עמד דהא רחוב העיר לעולם לא עביד לדירה כלל, ומאי היקף לדירה שייך בעיר, וז"ל איבא לעיוני היכי שייך בעיר הוקף דירה שהרי אין לך עיר שמבוצאתיה עשוין לדירה אלא להילוך ולמשא ולמתן, ותיריך הר"ן וז"ל ואפשר שרצה הרב ז"ל לומר שאתא העיר ישיבה ולבסוף הוקפה, דכשהקיפוה חומתה כבר הייתה מיושבת והיו בה דירות, וכדמפלגינן בהכי בפרק פסין (לעיל כו"ב) לענין מדידת תחומין עכ"ל, ויעוין עוד ברמב"ן שכתב וז"ל לדברי הרב ז"ל נריך לדקדק שיהא יבא ולבסוף הוקף כדאמרין בשלהי עושין פסין בעיר חדשה וישנה, ואלו דברים הניחילין באילנות גדולים ואינם נכונים כלל כו' שאמרו לקמן (מו"ז) לזיצינינהו בני מצרכתא דכולהו מצרכתא דלידהו כד' אמות דמיא היה לו לרצא לפרש אס היה יודע כן לשאלו לזקנים שבה אי הוקפה לדירה היאך הוקפה וישנה עכ"ל, ומ"מ הר"ן מסיק ד'אין זה במשמע' [ובעיקר קושיית הרמב"ן מההיא דרבא, תי' האחרו' עפמ"ש"כ הרא"ש (ס"ס) דסתם עירות יבאו ולבסוף הוקפו, דאין דרך להקיף מחיצה עד שיבאו הבתים תחילה, ורק מצדדים סתמא הוקפו תחילה יעו"ש].

^ג וז"ל אינה דומה עיר שהוקפה לדירה לנמל ותל שלא הוקפו לדירה, דנמל ותל שהוא בית סאתים אף על פי שלא הוקפו לדירה הוה כארבע אמות, בין להילוך ובין לטילטול לטלטל ככולו, אבל יותר מצית סאתים אף על פי שהוקף מחיצה לא הוי היקף להיחשב כארבע אמות, לא לענין טלטול ולא לענין הילוך כדמניא בפרק קמא דעירובין שבת בתל כו' אבל אס היה שבת בעיר שהוקפה לדירה בענין זה היה מהלך את כולה אפילו היא ד' אלפים וחוצה לה אלפים, אף על פי שהעיר אינה רשות היחיד גמורה לענין טילטול כו' ומה שכתב מורי דדוקא נקט דיר וסהר, אבל בעיר דלא הוי רשות היחיד לטלטל לא, פה קדוש יאמר דבר זה מה ענין טילטול אצל הילוך, הא איבא ששבת בעיר, אף על פי שהיא כרמלית ואינו יכול לטלטל בתוכה, אתה מודה שיכול להלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה, אלמלא לא ילפינן הילוך מטילטול, הכי נמי הבא לענין יציאה אין לחוש להיות העיר כרשות היחיד לגמרי, וכדמוכח גבי מצרכתא מהני דיכרי, דחשיב לה כארבע אמות כו' עכ"ל.

^ד כן נראה לכאף מלשון הרמב"ן בריש דבריו וז"ל כל עיר שבעולם אפי' אינה מוקפת מחילות ורה"ר גמורה עוברת בתוכה הרי היא כד"א בין לשו"ב שם בין למניח עירובו בין נתנוהו גוים או רוח רעה בתוכה, ואפי' הניחאוהו בתוך רה"ר שלה, ואפי' נמי בעיר חרבה כך דינו, ולא עוד אלא אפי' עבירה של עיר עם העיר כד"א שלו כו' עכ"ל, מיהו לשון הרמב"ן בהמשך דבריו, עיר אפילו שוקים שלה עשאוהו אויר שמשמיו לדירה עשוין וכולה מתא כמאן דמליא ועבירה נמי בתרה גריד וכאור העשוי לדירתן של בני העיר היא, והילך כל שבת לתוך העיר אפילו הניחאוהו גוים ברשות הרבים שבה, שתי מ"מ של עיר עושין אותם אלו כד' אמות עכ"ל, ויעוין עוד בלי' הרמב"ן לעיל שם שבת באויר מחילות^א, ויעוין באחרו' דהאריכו בציאו"ד הרמב"ן.

ויעוין בחזו"א (סי' קט סק"ט) שכתב דלשיטת הראשונים דהיתירא דדיר וסהר הוי אף זיואל לדעת, ע"כ הדרא לדוכתה ראיית הראשונים ממתני' דראש השנה, דלא שרינן אלא בעיר מוקפת מחילות, אך למי' הר"א שוב ליכא ראייה [וכן למה שפירש המאירי דבאמת היו מותרים בכל ירושלים, אף דאיהו גופיה סבר דבעינן מחילות ומוקי לה קודם שפרטו בה פרטות].

ראיית הרמב"ן מספינה דלא בעינן היקף לדירה - לקמן (מג"ב) פסק שמואל הלכתא כרבנן גמליאל בספינה, ולרצה שם היינו משום דשבת באויר מחילות מצעוד יום, והקשו תוס' (מג"ב) דהא שמואל גופיה סבר לקמן (ס' ה) דספינה אין מטלטלין בה אלא בד' דמחילות להצריח מים עשויות, ותיירו דהיינו דוקא דיתירה מצית סאתים דלא הוקף לדירה, משא"כ הא דפסק כר"ג בספינה מיירי בפחותה מצית סאתים, א"נ דלקמן (ג' ס) מסקי' דהדר ביה יעו"ש.

אולם הרמב"ן (בסוגין) הוכיח מכח הך קושיא דלדין יואל חוץ לתחום לא בעינן היקף לדירה ואף ביתר מצית סאתים, ואף דלענין טלטול חשיבא כרמלית, אלא סגי במחילות יעו"ש, אך לכאור' לא נתבאר בדברי הרמב"ן מאי שנא מהשוצת בתל ובנקע יתרים מצית סאתים, דבעינן היקף לדירה וכדאיתא להדיא בגמ' (טו"ה, ג' ב, והובא ברמב"ן ס' ויעוין בהג' הגר"א"ז (ובהע' המגיה ס').

בשיטת רש"י בדין שובת בעיר - ברש"י בפירקין (בסוגין) ולקמן (מ"ג) מבואר דזיואל חוץ לתחום והולכיכוהו לעיר אחרת דמהלך את כולה, בעינן עיר מוקפת מחילות דוקא, והתוס' (מ"ג) והרא"ש (סי') והרמב"ן והר"ן (בסוגין) כתבו דהיינו דוקא בהוציאוהו חוץ לתחום, אך בשוצת בעיר ובנותן עירובו בעיר, חשיבא כל העיר כד' שמות, והוכיחו כן מכמה דוכתי, מהא דאיתא לעיל (ל"ג ב) דהנותן עירובו בעיצורה של עיר אמרי' ביה דכמאן דמליא דמי יעו"ש, והרי עיצורה של עיר ע"כ לית ביה מחילות, ועוד הוכיחו (יעוין ברמב"ן ובר"ן ובתוס' ר"ה כג' ב) מהא דנותנין קרפף לעיר (לקמן נ"א) ומהא דהנותן עירובו בעיצורה של עיר לא עשה ולא כלום (ס' א) [ויעוין בחיי אדם (כלל ע"ו סי"ה) ובחזו"א (סי' ק"א סק"ג)].

אך לשון רש"י לפנינו (לעיל ל"ג ב) דמתא מתוך שהיא מוקפת יישוב מחילות ואינה מגולה חזינא לה כמאן דמליא עפרא עכ"ל, ולכאור' משמע דס"ל דהך דינא דכמאן דמליא דמיא נאמר דוקא בעיר המוקפת מחילות, ומשה"ק הראשונים דעיצורה של עיר ע"כ אינו מוקף מחילות, יעוין ברביע"א (ל"ג ב) דהביא פירוש רש"י שם וביאר וז"ל והא דאמרינן דמתא כמאן דמליא פרש"י ז"ל דמתא מתוך שהיא מוקפת מחילות חזינן כמאן דמליא עפרא ע"כ (לשון רש"י) אף על פי שעיצורה של עיר אינו מוקף מחילות מכל מקום כיון דעיצורה של עיר כעיר הרי הוא כאילו הוא תוך מחילותיה, וכאילו

אחרת יש לו להלך את כולה עכ"ל, ומשמע דכל דנתנוהו בעיר לא בעינן כלל דיהא המקום רשות היחיד, ומדסתם משמע לכאור' דאף מחילות לא בעינן.

ראיית הראשונים דעיר בעיא מחיצות ממתניתין דראש השנה - לקמן (מה"א) מיייתי מתניתין דראש השנה (כ"ג ב) גבי עדי קידוש החודש חצר גדולה היתה צירושלים וצית יעזק היתה נקראת ולשם כל העדים מתכנסין כו' בראשונה לא היו זיזין משם כל היום כולו התקין רבן גמליאל הזקן שיש להן אלפים אמה לכל רוח, וריהטת מתני' דלא היו מותרין אלא באותה חצר, ועמדו התוס' (ס' ו) והראשונים דאמאי לא הותרו בכל העיר, והוכיחו מהתם כשיטת רש"י ודעמיה דבעינן עיר מוקפת מחילות דוקא, וכתבו דמיירי התם אחר שפרטו היונים פרטות בחומת ירושלים, דתו לא הויה רשות היחיד (לקמן ק"א א) [מיהו המאירי (ר"ה ס' שריש דבריו) פי' דהא דלא היו זיזים משם היינו כל ירושלים, ואף דאיהו נמי ס"ל דבעי עיר מוקפת מחילות, אך נקט דמיירי קודם דפרטו בה פרטות דירושלים הויה רשות היחיד יעו"ש].

והרמב"ן דחה הך ראייה על פי שיטתו (ע' להלן) דהיתירא דדיר וסהר היינו דוקא בהוציאוהו נכרים באונס, אך היואל לדעת אף דנכנס לדיר וסהר לית ליה אלא ד' אמות, וחדית הרמב"ן דאף דהתם יואל העדים ברשות דמנוה, מ"מ כיון דסו"ס יואל לדעת ולאו אנוסין נינהו, דינס ככל יואל לדעת דלית ליה היתירא דדיר וסהר"י.

אך הקשה הרמב"ן דהא מדתנן התם לא היו זיזין משם משמע דהיו מותרין בכל אותה חצר, ואם איתא דדינס כיואל לדעת, אף באותה חצר יהיו אסורין, ולא יהיו מותרים אלא בד"א, ומי' הרמב"ן דה"נ ולישנא דמתני' לאו דוקא ואית דגרסי לא היו זיזים ממקום מס, ועוד תירץ הרמב"ן, דהא דהיו מותרין בכל החצר אף דיאלו לדעת, דהקילו להם מפני הדוחק יעו"ש [ויעוין ברמב"ן ס' מה שפירש בצעיר דר"ה שם צית יעזק לישנא דמעליותא או לישנא דלערא, ונתיישב בזה מה שדחה בחי' הר"ן עיקר תי' הרמב"ן, ויעוין עוד בחזו"א פ' (מ"ג) מה שביאר בצעיר דר"ה].

ובעיקר קושית הראשונים אמאי לא הותרה להם כל ירושלים, בחי' הר"ן תירץ עוד בשם הר"א וז"ל הויה דראש השנה דחאה הר"א ז"ל דמשום הכי לא היו רשאין לילך בעיר כדי שלא יצאו להתחצר עם אנשי העיר וללאת מן העיר בחצרותם שלא לדעת, דאע"ג דבמי שיאל מעצמו לא חשו חכמים לכך, הני מתוך שבאין לדבר מנוה ברשות צית דין יחשבו שיהא הכל מותר ויאלו לדעת, אבל בנתנוהו בעיר דליכא למטעי אפשר דמהלך את כולה אף על פי שאינה רשות היחיד עכ"ל.

¹¹ והאחרו' העירו בזה, דהא לקמן (מג"ב) במעשה דנחמיה מבואר דהיואל בשוגג אית ליה היתירא דדיר וסהר, דעבדו ליה מחילת בני אדם, ויעוין להלן.

¹ לשון רש"י לפנינו מוקפת יישוב מחילות (וכן העתק בחזו"א סי' קלד) ויש שפי' (יעוין ברמב"ן סי' ט) דאין כוונתו למחילות ממש, ודק"ס (ס' א' מ') דבכת"י ודפ' מוקפת יישוב ומחילות, אך הריב"ז"א העתיק לשון רש"י 'מוקפת מחילות', ויתכן דלפנינו עירוב מהדורות (ויעוין בתוס' רבנו פרץ ס').

